

CIOCAN Tudor-Cosmin

Volumul 1

Repere pentru discernământul interreligios

Împletind dialoguri între credințe

Ghid în călătoria conversațiilor interreligioase

- Serie completă de manuale pentru realizarea dialogului diversității religioase -

Împletind dialoguri între credințe:

Ghid în călătoria conversațiilor interreligioase

- Serie completă de manuale pentru realizarea dialogului diversității religioase -

Volumul Întâi: *Repere pentru discernământul interreligios*

de

CIOCAN TUDOR-COSMIN

CIOCAN TUDOR-COSMIN

Împletind dialoguri între credințe:

Ghid în călătoria conversațiilor interreligioase

Vol. 1

Repere pentru discernământul interreligios

[Pregătirea terenului pentru o comunicare post-ostilitate]

– Serie completă de manuale pentru realizarea
dialogului diversității religioase –

Editura RISOPRINT
Cluj-Napoca 2026

Toate drepturile rezervate autorului & Editurii Risoprint

*Editura **RISOPRINT** este recunoscută de C.N.C.S.
(Consiliul Național al Cercetării Științifice).
www.risoprint.ro www.cnsc-uefiscdi.ro*

Opiniile exprimate în această carte aparțin autorului și nu reprezintă punctul de vedere al Editurii Risoprint. Autorul își asumă întreaga responsabilitate pentru forma și conținutul cărții și se obligă să respecte toate legile privind drepturile de autor.

Toate drepturile rezervate. Tipărit în România. Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă sub nicio formă, prin niciun mijloc mecanic sau electronic, sau stocată într-o bază de date fără acordul prealabil, în scris, al autorului

All rights reserved. Printed in Romania. No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the author.

Autor

Ciocan Tudor-Cosmin

**Împletind dialoguri între credințe:
Ghid în călătoria conversațiilor interreligioase**
ISBN 978-973-53-3707-0

Vol. 1 : Repere pentru discernământul interreligios.
ISBN 978-973-53-3708-7

Director editură: GHEORGHE POP

Referent științific:

*Prof. univ. dr. emerit CONSTANTIN CUCOȘ
Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.*

O carte precum aceasta nu se scrie niciodată în deplină singurătate. Chiar dacă multe dintre paginile ei au prins formă în ore îndelungate de studiu și de lucru solitar, ideile pe care le cuprinde poartă urmele unor întâlniri, conversații, confruntări și prietenii care le-au făcut posibile. În spatele acestui volum se află, așadar, oameni cărora le datorez mai mult decât pot exprima aici.

Prima și cea mai profundă mulțumire se îndreaptă către **familia mea**. Soției mele, **Maria**, și copiilor noștri, **Andrei** și **Maria Rebeca**, le datorez nu doar răbdarea cu care au acceptat nenumăratele ore în care această carte mi-a ocupat timpul și atenția, ci și participarea lor, poate mai importantă decât își imaginează, la maturizarea ideilor sale. De-a lungul anilor, conversațiile noastre, întrebările, dezacordurile și confruntarea unor perspective diferite m-au obligat adesea să-mi reconsider argumentele, să-mi limpezesc intuițiile și să privesc altfel probleme pe care eram tentat să le consider deja rezolvate. În acest sens, ei au fost primii mei interlocutori și, uneori, poate cei mai exigenți. Le mulțumesc mai ales pentru generozitatea cu care au acceptat ca timpul acestei cărți să devină, inevitabil, și timp luat din timpul nostru împreună.

Un gând de profundă recunoștință se îndreaptă apoi către profesorii, colegii și prietenii alături de care a început, într-un sens foarte concret, aventura intelectuală din care s-a născut acest proiect. Participarea la **programul Study of the U.S. Institutes (SUSI) – Religious Pluralism in the United States**, experiențele academice și umane trăite în Statele Unite, întâlnirile cu profesori și cercetători, precum și contactul direct cu comunități aparținând unor tradiții religioase diferite au reprezentat mult mai mult decât un episod de formare profesională. Ele au deschis un proces de reflecție care a continuat mult după încheierea programului și care, treptat, a condus la întrebările, distincțiile și instrumentele de discernământ reunite astăzi în această serie. Le sunt recunoscător tuturor celor care, prin dialog, ospitalitate intelectuală, dezacord sau provocare, m-au ajutat să înțeleg că întâlnirea autentică nu diminuează identitatea, ci o poate obliga să devină mai conștientă, mai articulată și mai matură.

În mod aparte, doresc să-mi exprim recunoștința față de profesorul **Adrian Niculcea**, care mi-a fost mentor, iar mai târziu coleg în cadrul catedrei de Teologie Dogmatică și Comparată. Dialogul academic purtat de-a lungul anilor, exigența reflecției teologice și încrederea acordată propriilor mele căutări au contribuit la formarea intelectuală din care se hrănește și această lucrare.

Cu aceeași grațitudine îl evoc pe profesorul **Gheorghe Istodor**, îndrumătorul meu de doctorat, căruia îi datorez o parte importantă din disciplina cercetării, din rigoarea interogației academice și din curajul de a urmări o problemă dincolo de răspunsurile comode sau deja consacrate. O asemenea formație nu rămâne circumscripă anilor doctoratului; ea continuă să lucreze, adesea nevăzut, în felul în care cercetătorul își formulează întrebările și își asumă responsabilitatea pentru răspunsurile pe care le propune.

Le mulțumesc, de asemenea, **studentilor mei**. De-a lungul anilor, întrebările lor, ezitățile, rezistențele și disponibilitatea lor pentru dialog au reprezentat unul dintre cele mai importante locuri de verificare a ideilor dezvoltate aici. O parte dintre distincțiile și exercițiile acestui manual s-au limpezit tocmai în spațiul viu al întâlnirii didactice, acolo unde o construcție teoretică trebuie să dovedească dacă poate deveni cu adevărat instrument de înțelegere și de formare.

În cele din urmă, mulțumirea mea se îndreaptă către toți cei care, într-un fel sau altul, au intrat în această călătorie: oameni ai credinței și ai cercetării, interlocutori din tradiții diferite, colegi și studenți care mi-au oferit privilegiul de a vedea lumea religioasă și prin alte ferestre decât propria mea fereastră. Dacă această carte reușește să transmită convingerea că fidelitatea față de propria tradiție și deschiderea sinceră către celălalt nu sunt realități incompatibile, atunci o parte din merit le aparține.

Tuturor acestora le port recunoștința mea.

Pagină lăsată intenționat liberă

Cuvânt înainte

Acest ghid practic și util nu ar fi putut apărea într-un moment mai potrivit, într-o perioadă în care oamenii de alte credințe sunt adesea respinși cu ușurință, iar discursul politic ajunge uneori să alimenteze suspiciunea față de minoritățile religioase. Avem nevoie de un astfel de ghid lucid pentru a învăța să ne înțelegem unii pe alții. Totul începe cu ascultarea — cu o ascultare autentică — care încearcă să pătrundă în mintea și în inima celuilalt. Numai astfel putem ajunge să îi primim cu adevărat pe cei ale căror credințe sunt diferite de ale noastre și să facem pași reali spre toleranță și acceptare.

Unii evită contactele interreligioase din teama că acestea le-ar putea slăbi propria credință. După cum arată însă această carte, de cele mai multe ori se întâmplă exact contrariul. În întâlnirea cu credința celorlalți ajungem adesea să înțelegem mai limpede ce credem noi înșine. Un profesor musulman care preda religie comparată într-un colegiu catolic mi-a mărturisit că această experiență l-a făcut un musulman mai bun. Ea l-a ajutat să distingă mai clar ceea ce este comun în formele religiozității umane și ceea ce este propriu tradiției sale.

Aceasta este promisiunea dialogului interreligios. El nu înseamnă doar a asculta — deși începe tocmai de aici. Dialogul ne ajută să ne confruntăm cu noi înșine, cu propriile îndoieli și convingeri, și să devenim mai autentici în modul în care ne trăim credința. Tocmai de aceea acest ghid accesibil este atât de valoros. Citiți-l știind că nu doar vă poate face mai deschiși față de ceilalți, ci vă poate transforma.

MARK JUERGENSMEYER

Distinguished Professor Emeritus of Sociology and Global Studies
Founding Director, Orfalea Center for Global & Int'l Studies
University of California, Santa Barbara
CA; USA

Când Cosmin Ciocan mi-a cerut să scriu o prefață pentru această carte, am acceptat imediat, considerând invitația o adevărată onoare. Colaborarea cu el, în ultimii cinci ani, în cadrul conferințelor și al revistei DIALOGO, dedicate explorării relațiilor dintre știință și religie, a fost pentru mine o experiență profund semnificativă.

Există argumente convingătoare că violența umană reprezintă una dintre cauzele fundamentale ale dezordinii sociale, personale și globale. Istoria umanității ne învață că războaiele izbucnesc adesea din conflicte religioase și ideologice, alimentate de neînțelegeri, orgoliu, interese și dorință de putere. Lucrarea lui Cosmin dedicată dialogului interreligios oferă un răspuns vindecător, de natură spirituală, recunoscând și celebrând diversitatea experiențelor umane ale divinului — universale și totodată distincte.

Toți cei care doresc cu adevărat „să facă lumea un loc mai bun” vor găsi în această lucrare o resursă valoroasă. Cartea ar trebui să fie larg răspândită și folosită de toți actorii implicați în domenii precum religia, știința, educația sau sănătatea publică. Ea este deosebit de importantă pentru aceia care pot înțelege și pune în practică viziunea și direcțiile propuse de autor. Valoarea ei stă în faptul că oferă atât perspective conceptuale clare, cât și căi concrete de aplicare, dezvoltare și evaluare a dialogului interreligios.

STEPHEN DAVID EDWARDS

Professor Emeritus
Department of Psihologie, University of Zululand
Richards Bay, Africa de Sud

Trăim astăzi într-o lume tot mai cosmopolită: amestec între civilizații, culturi, religii, politici. Un asemenea context social, politic și religios impune un dialog sănătos, constructiv și generos în scopul „zidirii de poduri, nu ziduri”, după expresia Papei Francisc, de fericită memorie. Credințele, politicile, sistemele sociale, culturile au drept scop buna conviețuire între oameni, împărtășirea valorilor și bunăstarea cetățenilor. Când dialogul este călcat în picioare, când tirania se impune asemenea unei hidre cu multe capete, când disprețul omului față de om devine ideologie este mai necesar mai mult ca oricând să învățăm a dialoga, a împărtăși din valorile care au modelat omenirea de la origini, a face eforturi susținute pentru educația tinerelor generații în spiritul dialogului și a respectului reciproc.

Părintele profesor Tudor-Cosmin Ciocan propune un manual în acest sens; convingerea sa este exprimată deja în titlul lucrării: dialogul este posibil și poate fi țesut între diferitele credințe.

Cercetarea părintelui dă dovada unei bogate experiențe în domeniul dialogului la toate nivelele lui: interconfesional, interreligios, intercultural. Încă de la începutul lucrării, autorul prezintă și o metodă de folosire a acestui manual: dialogul este văzut ca o arhitectură, un spațiu în care oricine poate intra, explora și înțelege pe celălalt diferit, din toate punctele de vedere. Competențele lingvistice, interdisciplinare, interreligioase și interconfesionale ale cercetătorului își pun amprenta din plin asupra acestui manual construit sub formă de mai multe lecții cu o metodă bine pusă la punct, cu exemple dintre cele mai luminoase și o demonstrație care nu face decât să împingă cititorul să intre pe calea dialogului care ne îmbogățește reciproc.

Sfântul Papă Ioan Paul al II-lea a creat, în anul 1986, tocmai în acest scop, un grup de rugăciune invitând lideri religioși din lumea întreagă, din toate religiile și spiritualitățile pentru o săptămână de rugăciune pentru pacea lumii la Assisi. Experiența a fost continuată și de succesorii săi, Papa Benedict al XVI-lea și Papa Francisc la care se adaugă, desigur, și actualul Papă augustinian, Leon al XIV-lea. Spiritualitatea augustiniană în care a trăit și a fost format actualul Papă este una a dialogului pe toate căile, un dialog ce conduce la unitate, armonie, pace și bunăstare între popoare, după cum însăși deviza sa episcopală o exprimă: *In Illo Uno, Unum* – „În Cel care este Unul, suntem Una”, o deviză formată din puține cuvinte, însă care desemnează o teologie și o spiritualitate imensă. Fraza se inspiră direct din rugăciunea sacerdotală a lui Isus Christos din Evanghelia după sfântul Ioan: „Ca toți să fie una, după cum tu, Tată, ești în mine și eu în tine, la fel să fie și ei una în noi pentru ca lumea să creadă” (In 17,21). Sfântul Augustin (354– 430), episcop de Hipona, într-o Omilie la Psalmul 128 exprimă convingerea sa că o Biserică poate fi unită nu prin uniformitate, ci prin dragostea față de Christos: deși creștinii sunt mulți și diversificați în trăirea lor, ei sunt totuși una, în Unicul Mântuitor, Christos Domnul. Este vorba așadar despre o invitație la unitatea înrădăcinată în Dumnezeu, o unitate care nu poate fi rezultatul eforturilor omenești sau a consensurilor politice sau ecleziale fragile, ci al unei comuniuni spirituale profunde cu însuși Domnul Christos.

Lumea în care trăim este marcată de tot felul de frânturi: războaie, tensiuni sociale, diviziuni ecleziale, polarizare ideologică. Înaintea unei asemenea situații dialogul propus de părintele Ciocan în acest manual nu sună ca o naivitate, ci trebuie privit ca o busolă profetică de orientare în acest spațiu global atât de polarizat. Dialogul nu-și propune să conducă la fuziune sau să niveleze diferențele, ci să redescoperim acea unitate interioară, acea apartenență comună în Cel care este izvorul oricărei păci, bune înțelegeri, armonii și unități: Christos Isus. Pentru creștini, acestea sunt valori evanghelice și bunuri spirituale de implementat și de trăit ce nu se construiesc prin strategii umane sofisticate, ci trebuie primite ca un dar de la Dumnezeu. Unitatea începe în inima omului, în rugăciune, recunoaștere reciprocă între frați. În acest sens, dialogul ne invită să trecem de la confruntare la comuniune, de la război la pacea adevărată.

Biserica și toate tradițiile religioase ale lumii au urmărit mereu acest ideal al păcii, rod al carității. Nu uniformitatea face unitatea, ci dragostea primită și împărtășită în Dumnezeu. În Isus Christos toate diferențele pot coexista fără să se opună, după cum afirmă explicit sfântul Paul în Scrisoarea către galateni: „Toți sunteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Christos Isus. Toți câți ați fost botezați în Christos v-ați îmbrăcat în Christos. Așadar, nu mai este nici iudeu, nici grec, nici sclav, nici [om] liber, nici bărbat și nici femeie: voi toți sunteți una în Christos Isus” (Gal 3,26–27). Biserica astăzi, în diversitatea ei confesională, culturală, charismatică, liturgică, poate mai mult ca niciodată, are de jucat rolul ei vocațional al dialogului revelând astfel lumii bogăția imensă a Duhului Sfânt. Dialogul promovat de creștinism invită pe tot omul să depășească orice clivaj ideologic, să refuze etichetele, progresist sau conservator, și să redescopere centrul dătător de viață nouă în Christos, Cel care este Unul.

Dialogul orientează orice acțiune și demers pentru a-l înțelege pe celălalt diferit. Religiile lumii nu pot decât să reamintească neîncetat oamenilor că sunt semne de unitate pentru întreaga umanitate, nu grupuri închise în ele însele. Religiile au menirea să încurajeze pe toți oamenii să șteie legături, să construiască poduri, să iasă din opoziții sterile, neproductive. Colegialitatea, ascultul reciproc, exercitarea puterii înrădăcinată în slujire sunt doar câteva chei ce pot permite oamenilor să iasă din izolare, curente fundamentaliste și integriste, pentru a se deschide realității unei lumi în permanentă schimbare, în care culturile și mentalitățile se întrepătrund. Dialogul poate fi cheia care să asigure oamenilor de astăzi un viitor luminos și rodnic pe toate planurile.

Culturile religioase, societățile cosmopolite, sistemele politice mondiale constituie astăzi tot atâtea provocări pentru un trai demn. Biserica Catolică, stimulată de impulsul ireversibil dat de Conciliul Vatican al II-lea (1962-1965), invită pe tot omul de bunăvoință să recunoască, să prezerve și să promoveze bunurile spirituale și morale ce se găsesc în celelalte religii ale lumii, precum și valorile societății și culturii în care suntem chemați să ne trăim credința și convingerile religioase ca un mijloc prin care să ne împreunăm mâinile cu toți cei de bună credință pentru a lucra împreună în realizarea unei lumi mai bune, mai pașnice, mai libere și mai drepte din punct de vedere social și moral. Vorbim despre un dialog inițiat în mediile conflictuale extreme de pe planetă la ora actuală. Un asemenea dialog nu caută decât să răstoarne ciclul violențelor, a nu răspunde la violență prin violență, și să contribuie la formarea unei adevărate identități a grupului constituit de religia, credința, convingerile și idealurile sale. Doar astfel se pot înmulți scântele speranței pentru zidirea unei lumi pacifice.

În fine, dialogul se organizează, la nivel planetar, în jurul a patru axe majore: 1) dialogul vieții de zi cu zi – a împărtăși viața zilnic și a cultiva relații de bună înțelegere cu cei din apropiere în respectul libertății religioase și a convingerilor politice și culturale; 2) dialogul acțiunii – adică a colabora concret pe proiecte de înțajutorare umanitară, de dreptate socială sau de salvagardarea planetei prin acțiuni ecologice concrete și durabile; 3) dialogul schimburilor teologice – întruniri de specialiști pentru a se confrunta, a înțelege și a aprofunda fundamentele doctrinale specifice fiecărei religii și fiecărei confesiuni în parte; 4) dialogul experienței spirituale – a împărtăși, în respect față de identitatea fiecăruia, momente de reculegere sau practici de rugăciune pentru pace și bună înțelegere între oamenii de pretutindeni.

De aceea nu pot decât să salut și eu cu deosebită căldură apariția acestui „manual de dialog” realizat de părintele Ciocan, publicat mai întâi în limba engleză, ca rod al multiplelor lui cercetări în vederea întocmirii lui și care se bucură de mare succes în această limbă, iar acum tradus cu trudă și mult zel și în limba română, dorindu-i același succes. Doresc fiecărui cititor să beneficieze de metodologia lecțiilor din acest manual pentru ca oricine, acolo unde îi este dat de la Dumnezeu să viețuiască, să dezvolte o cultură a dialogului în respect față de diferențele celuilalt, fiindcă doar astfel vom putea zidi o lume mai dreaptă, mai bună și mai umană în care Dumnezeu însuși să fie pacea și dreptatea ei.

Pr. conf. dr. habil. LUCIAN DÎNCĂ, călugăr Augustinian Asumpționist (A.A.)

Universitatea din București, Facultatea de teologie romano-catolică

Directorul școlii doctorale de teologie și studii religioase

Directorul Centrului de dialog interconfesional și interreligios „Sfinții Petru și Andrei”.

În primul rând, doresc să felicit autorul pentru efortul constant și pentru devotamentul manifestat pe parcursul atâtor ani de activitate didactică ce s-au concretizat prin publicarea volumului de debut al manualului universitar *“Weaving Dialogues Across Beliefs: Navigating the Journey of Interfaith Conversations”*. Prin perspectiva colaborării îndelungate, consider că este o contribuție valoroasă destinată departamentelor de Studii religioase și programelor universitare din întreaga lume.

De aceea, mărturisesc că am primit cu mare bucurie și entuziasm vestea traducerii și publicării în limba română a acestui manual universitar, deoarece împărtășesc același obiectiv cu autorul: acela de a face cunoscut modul de conviețuire interreligioasă din România de care suntem mândri și, implicit, de a evidenția importanța respectului reciproc și a solidarității, indiferent de apartenența religioasă. Astfel cred cu tărie că această lucrare poate fi un exponent autentic al modelului de dialog interreligios din țara noastră în special în contextul internațional actual, când există o necesitate acută de a ne reîntoarce la valorile de bază ale umanității și de a urma calea păcii și a dialogului.

Atât prin modelul de conviețuire al membrilor comunității musulmane din România, în special în Dobrogea, cât și prin colaborarea constantă cu celelalte culte recunoscute oficial în țara noastră, încercăm să ne evidențiem dorința de a fi conectați împreună la valorile universale care au la bază pacea și înțelegerea între popoare.

MURAT IUSUF

Muftiul Cultului Musulman din România

E firesc pentru orice credincios să se considere „dreptcredincios”, adică să-și considere propria credință ca fiind superioară într-un mod semnificativ tuturor celorlalte credințe. Pentru noi, cei angajați în propovăduirea credinței, dovezile acestei superiorități sunt un element central al discursului nostru. Cunoașterea altor credințe rareori ne stârnește interesul, uneori o percepem chiar ca pe o amenințare de a ne zdruncina credința.

Punctul de plecare al oricărui dialog care traversează credințe este acceptarea faptului că celălalt are și el credința lui. În practică, această acceptare trebuie să se traducă în evitarea oricărei încercări, fățișă sau mascată, de a-l „converti” pe celălalt.

Nimeni nu e mai puțin înclinat pentru dialogul care traversează credințe decât noi, propovăduitorii credinței. Totuși, e de datoria noastră să-l ducem cu bine la capăt.

Pentru a ne croi calea pe un tărâm care ne este atât de străin, avem mare nevoie de o metodologie. Aceasta ne-a dăruit-o domnul Dr. Ciocan Tudor-Cosmin prin monumentală sa lucrare *Weaving Dialogues Across Beliefs*.

Pentru reușita dialogului care traversează credințe avem însă nevoie de mai mult decât de o metodologie. Avem nevoie, precum adesea spunea Papa Francisc, „să ne deschidem porțile inimii către celălalt”.

Rabin RAFAEL SHAFFER

Prim Rabin al Federației Comunităților Evreiești din România - Cultul Mozaic

Există cărți care își propun să explice un anumit domeniu și există cărți care ne invită să privim acel domeniu dintr-o perspectivă diferită. *Weaving Dialogues Across Beliefs* aparține, în opinia mea, celei de-a doua categorii.

Într-o epocă în care diferențele religioase pot deveni cu ușurință motive de separare, această carte propune un alt punct de plecare: curiozitatea, atenția și disponibilitatea de a întâlni o altă tradiție fără a încerca, mai întâi, să o judecăm prin criteriile propriei noastre credințe. Valoarea sa nu constă doar în informațiile pe care le oferă despre religii, ci și în atitudinea față de diversitate pe care încearcă să o formeze.

Dr. Cosmin Ciocan abordează studiul interreligios dintr-o perspectivă construită atât prin cercetare și reflecție intelectuală, cât și printr-un parcurs spiritual personal. Ceea ce conferă originalitate acestei abordări este faptul că dialogul nu este înțeles ca un proces prin care identitățile trebuie abandonate, iar granițele dintre tradiții șterse. Dimpotrivă, întâlnirea cu o altă tradiție poate deveni mai profundă tocmai atunci când fiecare persoană rămâne ancorată în propria moștenire spirituală.

Această distincție este esențială. Dialogul nu ne cere să fim de acord în toate și nici nu urmărește să transforme toate tradițiile într-o singură formă de credință. El ne cere ceva mult mai dificil: să învățăm să ascultăm fără să simțim imediat nevoia de a ne apăra, să punem întrebări fără să diminuăm ceea ce este diferit și să întâlnim ceea ce ne este nefamiliar fără a încerca să îl reducem la ceea ce cunoaștem deja.

De-a lungul acestei cărți, tradițiile religioase apar ca universuri distincte de sens, modelate de istorie, cultură, limbaj, memorie și

experiență trăită. Diferențele dintre ele sunt reale și merită respectate. Ele nu trebuie însă să constituie o piedică în calea întâlnirii. Dimpotrivă, tocmai diversitatea poate face ca dialogul să devină valoros. Descoperirea modului în care o altă comunitate vorbește despre sacru ne poate determina, la rândul nostru, să privim cu alți ochi propriul limbaj spiritual și propriile convingeri profunde.

Pentru studenți, această perspectivă oferă o experiență care depășește cu mult simpla acumulare de cunoștințe despre religii. Educația interreligioasă poate deveni, în egală măsură, o educație a întâlnirii umane. Ea dezvoltă răbdarea, modestia intelectuală, discernământul și capacitatea de a rămâne deschiși atunci când perspectiva celuilalt ne provoacă propriile certitudini. Acestea nu sunt doar competențe academice, ci calități de care avem tot mai multă nevoie într-o lume în care oameni și comunități cu viziuni profund diferite sunt chemați să trăiască împreună.

Un aspect pe care îl consider deosebit de valoros în demersul lui Dr. Ciocan este echilibrul dintre deschidere și fidelitate față de propria identitate. Este posibil să rămânem fideli propriului drum spiritual și, în același timp, să recunoaștem demnitatea și valoarea celui diferit de noi. Putem aprecia o altă tradiție fără a o însuși. Putem descoperi puncte de întâlnire fără să pretindem că toate diferențele au dispărut. În această capacitate de a păstra împreună identitatea și deschiderea se află, poate, una dintre condițiile esențiale ale unui dialog autentic.

Poate că una dintre cele mai profunde lecții ale acestei perspective este aceea că întâlnirea cu o altă tradiție religioasă ne poate ajuta, în cele din urmă, să ne înțelegem mai bine pe noi înșine. Ceea ce ne este străin poate deveni o oglindă. Un simbol, o rugăciune, o poveste sau o anumită înțelegere a sacralului, provenind dintr-un alt univers religios, poate aduce la suprafață întrebări pe care nu ne-am gândit niciodată să ni le punem în interiorul propriei tradiții. Astfel, dialogul nu înseamnă doar construirea unor punți între comunități, ci și largirea spațiului nostru interior.

Privesc, așadar, această carte nu doar ca pe un manual, ci ca pe o invitație: invitația de a asculta mai atent, de a privi dincolo de prejudecățile și presupunerile cu care am fost obișnuiți și de a ne apropia de diversitatea religioasă cu seriozitate intelectuală, dar și cu sensibilitate umană. Contribuția sa se află tocmai în posibilitatea de a-i apropia pe oameni fără a le cere să devină identici.

Într-o lume preocupată adesea să scoată în evidență ceea ce ne desparte, o asemenea invitație este nu doar binevenită, ci necesară. Fie ca aceste pagini să îi încurajeze pe cititori să descopere că diversitatea nu este opusul unității și că o întâlnire autentică începe atunci când îi permitem celuilalt să își exprime și să își trăiască propriul univers spiritual, cu demnitate și libertate.

Prof.univ.dr.dr.habil. IOAN-GHEORGHE ROTARU,

Profesor Emerit de Istoria și Filosofia religiilor; Drept Bisericesc

la Facultatea de Teologie Pastorală, Institutul Teologic "Timotheus" din București, Romania

Proiectul „Împletind dialoguri între credințe: Ghid în călătoria conversațiilor interreligioase”, realizat de pr. lect. dr. habil. Tudor-Cosmin Ciocan, concretizat începând cu volumul de față, se vrea și reușește să fie un demers deopotrivă pedagogic și teologic, ce facilitează cunoașterea, valorizarea și respectarea unor atașamente exprimate, în registre diferite, de om și umanitate, la nivelul unui registru bazal, cel spiritual, religios. Într-un timp al antagonismelor radicale dar și al amestecurilor indistincte de tot felul, a face radiografieri, cuprinderi ale unor orizonturi spirituale și studii de caz (și nu palmaresuri axiologice), pentru a lămuri specificul acestor identități, interferențe sau confluente, din perspectivă academică, epistemologică, sociologică, praxiologică,

reprezintă un țel cu totul remarcabil, mai ales că o astfel de determinare nu e ușor de asumat sau practicat, mai ales prin exprimarea explicită a unui atașament la o anumită branșă religioasă (cea creștin-ortodoxă, în cazul de față).

Raportarea informată, respectuoasă, în cunoștință de cauză la alteritatea religioasă presupune asumarea unor competențe valorizatoare și conduse pe măsură ce se câștigă prin educație, interacțiune, experiență. A cunoaște propriile referințe religioase, în vederea practicării lor, după putințele fiecăruia, nu mai este suficientă pentru edificarea unei personalități armonioase din punct de

vedere spiritual. A „trage cu ochiul” la celălalt, nu depreciativ, ci reflexiv, pentru a-i cunoaște particularitatea, poate deveni o cale nu numai de îmbogățire culturală ci și de valorizare sau fortificare a credinței proprii, ce se va dezvolta prin pozitivitate și nu prin negativitate, liber - și nu pe ascuns, rezonant - și nu în răspăr cu alte tipuri de trăiri sau practici religioase. Or asta ne propune lucrarea de față. O astfel de poziționare principală nu înseamnă desființare a specificității, ci corelare, simpatizare, încercare de a-l înțelege și pe altul în datul lui care crede cu tărie, la fel ca și tine, într-un alt cadru de referință și de elemente circumstanțiale. Credința religioasă are un caracter universal, ține de un dat antropologic constant, la nivelul devenirii umanității; prefigurările sau modalitățile de exprimare a credinței pot fi diferite, ceea ce nu trebuie să atragă tendințe de ierarhizare, clasificare, „antagonizare”. În același timp, nici de nivelare, uniformizare, diluare sau desființare a specificității fiecărei ipostaze sau manifestări religioase.

Se știe că religiile sau confesiunile sunt destul de diverse ca emergență, mod de manifestare sau funcționalitate la nivel de persoană sau comunitate. Și, desigur, au o dinamică, transformare și evoluție în timp, acestea adăugând noi note sau dimensiuni ale cultelor sau religiilor în cauză. Chiar dacă religiile aceleași determinări sau prezintă unele similarități de ordin dogmatic (de pildă, reclamă aceeași sursă și fundament al mundanului, transcendentul), acestea se diferențiază în funcție de conținuturile doctrinare, formele de celebrare, ritualurile explicite sau implicite, apropiierile personale sau grupale, repercusiunile asupra credincioșilor, implicarea în social etc. Este riscant să se postuleze o ierarhizare a religiilor ori să se alcătuiască palmaresuri axiologice când este vorba de credință și practica religioasă.

Raportul dintre normativitate și libertate în exprimarea comportamentului religios se cuvine a fi realizată într-o formă optimă, rezonabilă, înțelept și cumpătat exprimată. Iar acest ideal se poate realiza printr-un exercițiu formativ pe măsură. De aici și importanța unui travaliu de formare, inclusiv prin instituțiile abilitate (avem în vedere școala, dar și familia, biserica etc.). Pe acest ax se întemeiază și demersul de față. Educația religioasă, indiferent de cadrul în care s-ar manifesta, n-ar trebui să aibă nimic de-a face cu prozelitismul, cu fanatismul sau cu „misionarisme” de tot felul. Este de dorit ca formarea religioasă să se fundamenteze pe principiul respectării valorilor fundamentale ale persoanei, pe protejarea drepturilor individuale sau colective, pe cultivarea respectului reciproc și al toleranței, pe exprimarea atașamentelor spirituale în mod deschis, liber, fără nicio consecință - de inferiorizare, culpabilizare, excluziune. Acestea sunt premise asumate explicit de pr. lect. dr. Tudor-Cosmin Ciocan în demersul inițiat. În fond, religia (religare care înseamnă „a lega din nou”, „a reface o legătură” sau „a uni”) pune oamenii laolaltă, îi adună în jurul unor valori, solidarizează ființele, cimentează unitatea grupală, conferind un important suport identitar indivizilor sau grupurilor de apartenență. Ea are o putere deosebită de impregnare spirituală, de reproducere a acestora, de resemnificare a practicilor cotidiene, de particularizare a gesturilor și conduitelor din perspectiva standardelor valorice specifice. Forța de iradiere a atașamentului religios se exercită atât asupra credincioșilor practicanți, cât și (indirect) asupra celorlalți indivizi care cred mai puțin sau se declară indiferenți, dar care, formal, administrativ, acceptă și fac parte din comunitatea confesională respectivă (uneori pe alinamente colaterale - culturale, politice, circumstanțiale etc.).

Autorul acestei vaste lucrări, Tudor-Cosmin Ciocan, care este simultan aparținător al unui cult creștin, cel ortodox, dar și exponent al mediului universitar, își propune, prin acest construct teologico-didactic, cum o spune direct, „nu să rezolve dezacordurile teologice și nici să formuleze o teorie universală a religiilor”. Finalitatea întreprinderii asumate constă în pregătirea terenului interior, insuflarea unor pre-achiziții valorice cu potențial deschizător pentru a-i ajuta pe lectori nu numai în raport cu bagajele spirituale personale, moștenite sau practicate, dar și să „să recunoască modul în care se formează reflexele exclusiviste, cum se ascunde frica sub aparența evlaviei și cum ascultarea poate funcționa nu ca o concesie, ci ca o disciplină teologică”. Asta înseamnă, cu alte cuvinte, atașament fără rest, dar și fără superiorități sau inferiorizări în raport cu alte tipuri de atașamente. Mai exact, prin excursul evocativ, comparativism, comprehensiv, ni se propune „o metodologie comprehensivă de dezamorsare a ostilității religioase din interiorul fiecărei tradiții și de formare a unor lideri capabili să cultive o gramatică a conviețuirii care nu este nici naivă, nici relativistă”. Trevzirea, discernământul, spiritul critic (în termeni actuali) ar presupune cunoaștere, examinare, valorizare, și nu indecizie, persiflare, relativizare. O astfel de poziționare ar presupune, cum spune autorul, „capacitatea de a distinge între esențial și defensiv; între fidelitate și rigiditate; între protejarea adevărului și posedarea lui. Este abilitatea de a recunoaște sinceritatea fără a pierde integritatea, de a asculta fără a cădea în acord și de a articula diferența fără ostilitate”. Un astfel de principiu asumat nu înseamnă dezertare de la ancorele spirituale de care aparții, ci formarea unei competențe „meta-spirituale”, ce demonstrează - prin procesare intelectuală - un alt etaj de vizare a diferitelor paliere sau forme ale manifestării credinței în divinitate, neavând vreun efect de dislocare a credințelor intime, interiorizate, practicate.

Este demn de remarcat osatura pedagogică, organizarea și structurarea secvențelor informative, corelate cu cele de procesare,

aplicare, evaluare a unor situații sau exprimări valorice ce țin de diversitatea practicilor religioase. Manualul este mulat pe o arhitectură a învățării care, alături de informația dată, presupune aprofundare, rabatere evaluativă, examinare. Inclusiv forma grafică, deosebit de grăitoare și incitantă, organizarea modulară, studiile de caz, reflecțiile și aplicațiile propuse urmăresc o clară finalitate sau direcție pedagogică: transformarea/pregătirea posturii interioare a cititorului/lectorului înainte de rabaterea valorică în raport cu „celălalt”. Structurarea urmează șase mișcări majore, conform autorului, fiecare fază dezvoltând o dimensiune esențială a discernământului interreligios: de la ascultare → la înțelegerea structurii interioare a religiei → la întâlnirea tradițiilor globale → la analiza adaptării → la examinarea puterii publice → la confruntarea alterității religioase și a identității. Țesătura de tip comprehensiv se împletește prin trecere sporitoare și cumulare de la un modul la altul, fiecare modul continuând, prin amplificare și specificare, ceea ce a fost dezvoltat în secvențele anterioare. O atare dezvoltare și articulare a conținutului este acompaniată inteligent și de marcatori didactici pe măsură.

O astfel de organizare permite materialului să devină modular și flexibil, deschis, încât formatorii pot reordona, condensa sau extinde lecțiile folosind opțiuni de elemente interne conectate, dar și elemente externe, prin sugestii suplimentare de orientare. În plus, prin alte elemente discursive sau de redactare, cititorii sunt trimiși pe rute suplimentare sau extensii informaționale, în funcție de cunoștințe sau competențe vizate sau probate. Elementele meta-textuale, de altfel firești într-un expozeu pedagogic, au darul de a pregăti, ghida, orienta drumul spre o anumită edificare. De asemenea, indicii iconici sau grafici au menirea de a înlesni sau însoți un parcurs al cunoașterii, învățării, interiorizării, deschizând noi căi de împletire și decelare a înțelesurilor.

Religia, în opinia autorului prezentului demers, nu mai este vizată doar ca moștenire explicită într-o singură narațiune, ci apare ca „identitate într-o constelație de narațiuni”, evitând suprapunerile, amestecurile, relativizările. Asta cu atât mai mult cu cât noile cadre de comunicare generate de noile tehnologii, apariția unei sociabilități dinamice (migrația, mobilitatea globală etc.) recalibrează vizibilitatea interreligioasă și condițiile în care credința este practică și interpretată, maturitatea religioasă de azi presupunând, în opinia autorului, conștiință relațională mai mult decât coerență internă. Această inter-vizare nu pleacă de la premisa că tradițiile religioase sunt interschimbabile și nici că diferențele teologice sunt superficiale, ci că diferența trebuie luată în serios, fiindcă un marcator care unește și nu dezbină. „Identitatea neexaminată rigidizează; deschiderea fără rădăcină dizolvă” – conchide autorul, chemând la o îmbinare fericită dintre reflexul determinismului identitar, respectul față de o anumită tradiție sau linii inițiale de emergență cu întrezărirea unei legături cu alteritatea religioasă, spirituală, culturală.

Concepută ca un curs, deci ca un instrument didactic, lucrarea propusă de pr. lect. dr. Tudor-Cosmin Ciocan se adresează unui public specializat, cel care face formare religioasă, pe anumite ramuri confesionale, de la „simplul” elev/student la actantul formativ, din școală, universitate, biserică, avansând principii și recomandări ce transcend perimetrul unei anumite poziționări cultice. Cursul se vrea un instrument didactic care, prin poziționare, principii, reguli, cheamă atât la fidelitate, prezervarea unor rutine, tradiții, atașamente, dar și la curajul unei întâlniri dincolo de parametrii confesionali proprii (fără a-i trăda sau păși), dar care adulece și zări care transcend particularitatea, separația, ruptura. Chiar dacă, prin alcătuire și conținutul expus, descumpănește, tulbură, sfarmă conveniențe, un atare suport informativ poate deveni o cale de înțelegere și identificare a celuilalt. Oricum, întreprinderea prezentă invită la prezență, implicare, angajare și nu la consensualitate, indiferență, exclusivism.

Manualul propus de pr. lect. dr. habil. Tudor-Cosmin Ciocan nu se vrea a fi un tratat de religii comparate și nici nu aspiră la propunerea unui simplu dialog interreligios de fațadă, un imperativ formal și des clamat și, de aceea, dezavuat. Se încearcă, prin acest demers, găsirea unui răspuns la o întrebare practică, cu finalitate pedagogică și psiho-socială: cum poate fi formată o persoană, ce rămâne mai departe atașată propriei tradiții religioase, astfel încât fidelitatea față de propria credință să nu se transforme în ostilitate față de cel care crede altfel, în altă instanță transcendentă, cu tot bagajul de practici, tradiții, gesticulații cultice? „Adevăratul obiect al cursului nu este religia celuilalt, ci mecanismele cognitive, afective și formative prin care se construiesc exclusivismul defensiv, frica identitară și fundamentalismul, indiferent de confesiunea sau religia în care acestea apar”. Vizând o astfel de intimitate a procesului atașării la spiritualitate, cursul prezent câștigă în finalitate, viziune, adâncime. Demersul realizat de autor ființează ca un mecanism formativ ce propune o binevenită reorientare de la centralitatea defensivă, trufașă la o prezență relațională și coabitare responsabile respectuoasă. Dialogul interreligios, explicitat de autor, vizează formarea capacității de comprehensiune mutuală, pe deplin justificată, și anume: „de a comunica și de a coopera fără a cere celuilalt să înceteze a fi ceea ce este”.

Întregul *corpus* demonstrativ, dezvoltat de pr. lect. dr. Tudor-Cosmin Ciocan, inclusiv ghidajul „meta-discursiv” însoțitor, deosebit de

inventiv și bine proiectat didactic, reprezintă o „cotitură” pedagogică ce se bazează pe cultivarea discernământului și rafinării critice, pe asumarea informată a inter-relațiilor, continuităților, diferențelor și nu pe relativizarea, aneantizarea sau persiflarea altor fundamente sau perspective religioase ce trebuie „combătute” maniheist, din perspectiva propriilor asumptii ideatice sau subiectiv-experiențiale. Cititorul nu este „periclitat” în ce privește „matca” identitară, ci este invitat să locuiască mai conștient, mai responsabil și mai puțin defensiv, negaționist într-un univers polimorf spiritual mai complex, cu diferențe, confluente dar și disparități valorice.

Un principiu bazal, explicitat de autor, constă în aceea că dialogul interreligios nu începe și nu conduce la suspendarea identității, ci la asumarea ei prin „lentile” și etaje diverse de vizare a acesteia. Doar atunci când ești bine „instalat” în credința ta, poți privi, fără temere, îngrijorare sau părtinire, către celălalt. Asta nu înseamnă confuzie, relativizare, sincretism, ci formarea unei competențe de a sesiza constante și nu disparități, disponibilitatea de a comunica și nu de a excomunica, încercare de a netezi terenul pentru a-l cunoaște, eventual valoriza și pe celălalt în trăirea și exprimarea propriei sale identități.

Miza pedagogică a întregului proiect, propus de pr. lect. dr. Tudor-Cosmin Ciocan, rezidă în faptul că acesta adaugă perspectivei doctrinare (a se citi: axiomele prime, adevărurile de credință specifice unui cult) vizarea unei competențe suplimentare, necesară vremurilor noastre, și anume, capacitatea exprimării unei prezențe fidele în contextul pluralității și al dialogului. Un astfel de demers, oarecum neutral și obiectiv, din perspectiva unor apartenențe personale, ar putea deveni un referențial de formare universitară (și nu numai) într-o entitate polivalentă religios sau confesional (ortodoxă, catolică, protestantă, neoprotestantă) sau chiar într-un program laic de studii religioase, tocmai pentru că el nu urmărește atașamente univoce sau nivelare a convingerilor, ci formarea unor competențe de cunoaștere, valorizare, interpretare a unor eșafodaje spirituale ce sunt, desigur, asumate, practicate, exprimate, în mod particular.

Îl felicităm pe părintele lect. dr. Tudor-Cosmin Ciocan pentru această întreprindere ce ne impresionează prin extensiune, adâncime, migală, mai ales că este rodul unei munci solitare – exemplare surprinzătoare, aproape peste puterile unei singure persoane (de regulă, astfel de proiecte țin de o lucrare colectivă), și îi dorim să ducă proiectul pe mai departe, cu aceeași tenacitate, anvergură, acribie. În plus, avansăm și sugestia ca astfel de demersuri să fie continuate și asumate instituțional, de foruri care ar putea fructifica demersuri personale, cum este și cel de față. Oricum, lucrarea prezentă demonstrează că ceea ce nu face instituția, poate face persoana – până una alta. Pentru că miza dialogului inter-confesional, inter-religios sau intercultural nu este (doar) de ordin individual, ci se croiește pentru binele comunității și umanității. Iar această speranță trebuie protejată, încurajată, cultivată.

*Prof. univ. dr. emerit **CONSTANTIN CUÇOȘ**
Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.*